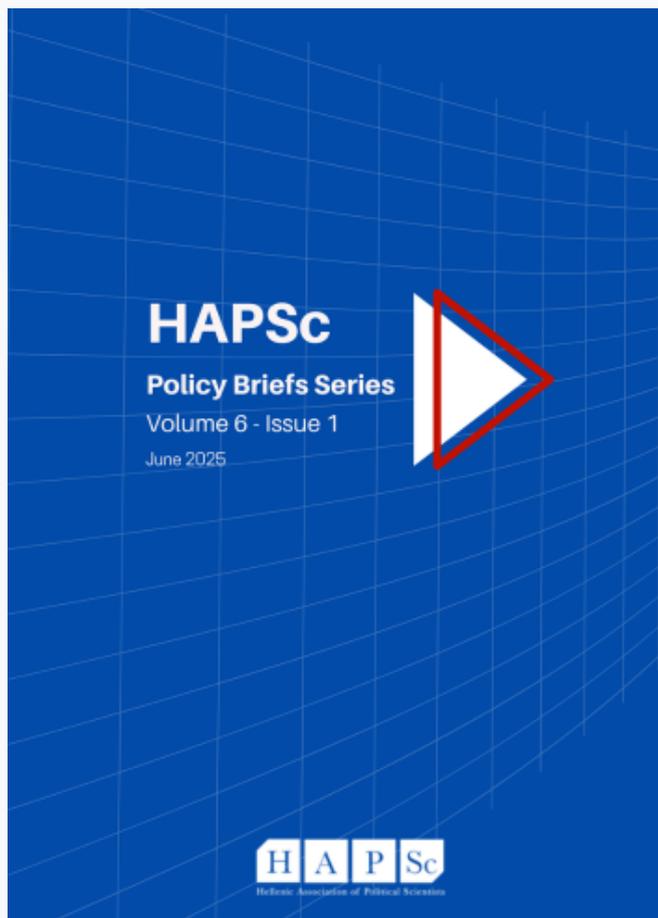

HAPSc Policy Briefs Series

Vol 6, No 1 (2025)

HAPSc Policy Briefs Series

The Social Sciences and Humanities, in Momentous Times: On the Role and the Contribution of Social Sciences and Humanities on the “Balanced Holism” between Development and Social Inclusion-Sustainability

Nikos Papadakis

doi: [10.12681/hapscpbs.43153](https://doi.org/10.12681/hapscpbs.43153)

Copyright © 2025, Nikos Papadakis

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Papadakis, N. (2025). The Social Sciences and Humanities, in Momentous Times: On the Role and the Contribution of Social Sciences and Humanities on the “Balanced Holism” between Development and Social Inclusion-Sustainability. *HAPSc Policy Briefs Series*, 6(1), 57–74. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.43153>

The Social Sciences and Humanities, in Momentous Times: On the Role and the Contribution of Social Sciences and Humanities on the “Balanced Holism” between Development and Social Inclusion-Sustainability¹

Nikos Papadakis²

Abstract

The present paper attempts a brief critical review of some of the key-aspects and facets of the (actual and potential) role and contribution of the Social Sciences and Humanities in a developmental paradigm combined with social inclusion and social sustainability. Initially, it briefly analyses the current state-of-play regarding the international trends and transformations in Politics, Economy and Labour Market, as well as of their impact (jointly with the impact of the permacrisis) on the social cohesion and subsequently the Society-at-Large per se, within an, increasingly unstable, context. It lays special emphasis on issues related to precarity, social vulnerability, (intergenerational transmission of) poverty and uncertainty. Given that, it casts the light (via specific theoretical and research-based insights and cases) on the contribution of the humanities and social sciences in analyzing, contextualizing and interpreting the key parameters of the above-mentioned, while providing value & evidence-based responses to the rising key-challenges and (even) threats, towards a holistic sustainable development, that could safeguard the social cohesion and promote an actual (individual and collective- social) well-being, in momentous times.

Keywords: Social Sciences, Humanities, Mega-Trends & Transformations, Permacrisis, Precarity, Social Vulnerability, Social Cohesion, active Welfare State, Social Inclusion & Sustainability, Development and Well-Being, Evidence-Based (Public) Policy Making.

Οι Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες, σε Δύσκολους Καιρούς: Σημειώσεις για τον Ρόλο και τη Συμβολή των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών στον «Ισορροπο Ολισμό» Ανάπτυξης και Κοινωνικής Ενσωμάτωσης-Βιωσιμότητας

Νίκος Ε. Παπαδάκης

Περίληψη

Το παρόν άρθρο συνιστά μια κριτική επισκόπηση κάποιων εκ των βασικότερων διαστάσεων και παραμέτρων της (εμπράγματης και δυνητικής) συμβολής και του ρόλου των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, σε ένα υπόδειγμα ανάπτυξης που προϋποθέτει την κοινωνική ενσωμάτωση και την κοινωνική βιωσιμότητα. Εκκινεί από μια την συνοπτική ανάλυση της κατάστασης των πραγμάτων διεθνώς, σε Κοινωνία, Οικονομία, Πολιτική και Αγορά Εργασίας, με κύριους αναλυτικούς άξονες τους μετασχηματισμούς που επιφέρει ο συνδυασμός αλληπάλληλων κρίσεων και των (λεγόμενων) Μέγα-

¹ To cite this paper in APA style: Papadakis, N. (2025). The Social Sciences and Humanities, in Momentous Times: On the Role and the Contribution of Social Sciences and Humanities on the “Balanced Holism” between Development and Social Inclusion-Sustainability. *HAPSc Policy Briefs Series*, 6(1), 57-74. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.43153>

² University of Crete, Greece.

Τάσεων, όσο και τις (κοινωνικές πρωτίστως) επιπτώσεις των προαναφερθέντων και δη σε ένα, αυξανόμενο, ρευστό περιβάλλον. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται σε ζητήματα κοινωνικής ευπάθειας, εργασιακής και οικονομικής επισφάλειας, υλικής αποστέρησης, (διαγενεακής μεταβίβασης της) φτώχειας και αβεβαιότητας- τρωτότητας. Με βάση όλα τα προαναφερθέντα, το παρόν άρθρο, επιχειρεί να αναδείξει (μέσα από παραδειγματικές αναφορές σε μείζονες θεωρητικές συμβολές, όσο και σε περιπτώσεις σύγχρονων ερευνών μεγάλης κλίμακος) τη συμβολή των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών (δεδομένης και της διεπιστημονικότητας που τις διακρίνει) στην ανάλυση, συγκειμενοποίηση και ερμηνεία των προαναφερθέντων τάσεων και φαινομένων όσο και των συσχετίσεων τους, όπως και στη διαμόρφωση αξιοθετημένων και ερευνητικά-εδραιωμένων προτάσεων πολιτικής και αποκρίσεων στις αναδυόμενες προκλήσεις (ενίοτε και απειλές), με στόχο την ολιστική βιώσιμη ανάπτυξη, που μπορεί να διασφαλίσει την κοινωνική συνοχή και να προωθήσει την εμπράγματη (ατομική και συλλογική- κοινωνική) ευημερία και δη σε, κρίσιμους όσο και δύσκολους, καιρούς.

Keywords: Κοινωνικές & Ανθρωπιστικές Επιστήμες, Μέγα-Τάσεις και Μετασχηματισμοί, Αλληπάλληλες Κρίσεις, Επισφάλεια, Κοινωνική Ευπάθεια, Κοινωνική Συνοχή, ενεργητικό Κοινωνικό Κράτος, Κοινωνική Ενσωμάτωση και Βιωσιμότητα, Ανάπτυξη και Ευημερία, Ερευνητικά-εδραιωμένη διαμόρφωση (Δημόσιας) Πολιτικής.

Εισαγωγή³

Είναι πάντα πολύ νωρίς και συγχρόνως πολύ αργά για να κατανοήσουμε κάτι ως ένα «τώρα» κατά ταυτόσημο τρόπο, έγραφε ο Jean Francois Lyotard. Το «τώρα» όμως είναι εδώ και ο (πολιτικός και ιστορικός) χρόνος πυκνώνει ανησυχητικά.....

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από τεκτονικές κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές μεταβολές που επηρεάζουν καθοριστικά τις κοινωνίες μας. Αναντίλεκτα, βρισκόμαστε στην εποχή της διαρκούς κρίσης (permacrisis, βλ. Oyelere et al., 2023 και Papadakis & Tzagkarakis, 2025) ή των πολλαπλών κρίσεων (polycrisis κατά Roubini). Τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα και οι ανισότητες αυξήθηκαν, προκαλώντας περαιτέρω πίεση στην κοινωνική συνοχή, επιφέροντας σειρά επιπτώσεων στην αγορά εργασίας, στην οικονομία και την Society-at-Large, συμπεριλαμβανομένης της έντασης και διεύρυνσης των ανισοτήτων, της κοινωνικής ευπάθειας και της φτώχειας (Παπαδάκης, Δρακάκη, Σαριδάκη, 2021). Η Χρηματοπιστωτική Κρίση και Ύφεση, η υγειονομική κρίση του COVID-19 και η συνακόλουθη αυτής ύφεση, καθώς και η τρέχουσα ενεργειακή και πληθωριστική κρίση επαναφέρουν δομικά και προκαλούν σειρά από νέα προβλήματα (συμπεριλαμβανομένης της αύξησης του κόστους ζωής με τη σύγχρονη μείωση της αγοραστικής δύναμης, άρα και της εμπράγματης ανταπόκρισης του διαθέσιμου εισοδήματος) σε όλες και όλους,

³ Το παρόν άρθρο εκκινεί από την ακόλουθη ομιλία, την οποία και εξελίσσει- αναπτύσσει περαιτέρω: Παπαδάκης Ν. (2025). Ο ρόλος των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών στον ισόρροπο ολισμό ανάπτυξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης- βιωσιμότητας. Στη Διημερίδα του Κέντρου Έρευνας για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες (ΚΕΑΕ) και του Κέντρου Ερευνών και Μελετών του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΚΕΜΕ-ΠΚ) με θέμα «Οι Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες Σήμερα: Άνθρωποι, Θεσμοί, Κοινωνία, Δημοκρατία». Αθήνα: ΕΚΠΑ 28/3/2025.

και ιδιαιτέρως στους πιο ευάλωτους πολίτες (βλ. Papadakis & Tzagkarakis, 2025; Melidis et al, 2024).

Στα χρόνια της permacrisis, αρχής γενομένης από τη μεγάλη Κρίση του 2008, παρατηρούμε την ενίσχυση της τρωτότητας, της επισφάλειας και της ευαλωτότητας, διεθνώς (Melidis et al, 2024). Ο Dasanli θεωρεί ότι υπάρχει ευθεία συσχέτιση ανάμεσα στην ένταση των ανισοτήτων και στην άνοδο λαϊκίστικων και εθνικιστικών ιδεολογικών ρευμάτων και κομματικών σχηματισμών, καθώς εργαλειοποιούν αποτελεσματικά την κοινωνική ευπάθεια και την οικονομική ανισότητα, όσο και την προσφυγική κρίση και την αύξηση των προσφυγικών-μεταναστευτικών ροών (βλ. αναλυτικά Dasanli, 2018).

Σ' αυτό το πλαίσιο, το κόστος ζωής, η κοινωνική ευπάθεια, η ανεργία, η υπο-απασχόληση, η υλική αποστέρηση και η επίμονη μεταξύ τους συσχέτιση συνιστούν κάποιες από τις κυριότερες προκλήσεις στους (αβέβαιους) καιρούς μας (Παπαδάκης, 2018: 12; Laurent, 2022). Κι είναι ακριβώς όλα τα προαναφερθέντα, που καθιστούν την κοινωνική ενσωμάτωση και συνακόλουθα την κοινωνική βιωσιμότητα (η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη όχι μόνο με τη βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά και με την ενεργητικότητα στην Κοινωνική Πολιτική- βλ. αναλυτικά Papadakis & Tzagkarakis, 2024 & 2025) αφενός καθόλου αυτονόητη κι αφετέρου κατεπείγουσα αναγκαιότητα.

Για την κατάσταση των πραγμάτων στην Οικονομία, την Κοινωνία και την Αγορά Εργασίας

Οι (λεγόμενες) Μεγα-τάσεις (Megatrends) και οι συνακόλουθες μεταβολές και μετασχηματισμοί, που έχουν λάβει χώρα, εξελικτικά επικυριαρχούν σε διεθνές επίπεδο τις τελευταίες δεκαετίες (επί παραδείγματι, οι νέες εκδοχές παγκοσμιοποίησης, η 4η βιομηχανική επανάσταση, ο ψηφιακός μετασχηματισμός και η καθιγεμονία της ψηφιακής οικονομίας, οι δημογραφικές και κοινωνικές αλλαγές, η κλιματική κρίση κ.ά., βλ. Eurofound, 2020: 3-4; Παπαδάκης, 2025δ: 103-105).

Οι τελευταίες έχουν σαφείς επιπτώσεις στη δομή της οικονομίας, στην οργάνωση της παραγωγής και στην αγορά εργασίας, έχοντας, συνακόλουθα, άμεσο αντίκτυπο/συνέπειες στις εργασιακές σχέσεις, στις μορφές απασχόλησης και στους τύπους συμβάσεων/συμβολαίων, όσο και στα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας και το ίδιο το Κοινωνικό Κράτος (βλ. αναλυτικά Eurofound, 2020: 3-4).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι, με βάση τα σχετικά ευρήματα του Eurofound (2020), καταγράφονται 8 βασικές προκλήσεις για την ΕΕ στο πεδίο της απασχόλησης, οι οποίες έχουν άμεση ή έμμεση συσχέτιση και με την ένταση της επισφαλούς εργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Eurofound, 2020: 2; Παπαδάκης, Δρακάκη & Σαριδάκη, 2021: 84-93), η οποία συσχετίζεται με τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, Δρακάκη & Σαριδάκη, 2021: 114-115). Στην Ελλάδα, επί παραδείγματι, ήδη από το 2010 (και ιδίως μετά το 2014) διαπιστώνεται

η διεύρυνση του φαινομένου της επισφαλούς εργασίας και της (ποιοτικής και ποσοτικής) αύξησης των επισφαλών μορφών εργασίας, στις οποίες εξ ανάγκης η νέα γενιά αρκετά συχνά στρέφεται ελλείψει εναλλακτικών (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, Δρακάκη & Σαριδάκη, 2021: 31). Φαίνεται να αναδεικνύεται μία ευρύτερη τάση διεύρυνσης και «κανονικοποίησης» των μορφών επισφαλούς εργασίας (βλ. και Rubery et al 2018; Papadakis et al., 2021), και ιδίως του συνδυασμού δηλωμένης και αδήλωτης εργασίας αλλά και της αποκλειστικά αδήλωτης εργασίας καθώς και της εκτεταμένης ελαστικοποίησης των όρων εργασίας (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, Δρακάκη & Σαριδάκη, 2021: 309).

Επιπρόσθετα οφείλει κανείς να επισημάνει την ευρύτερη τάση μετασχηματισμού της οικονομίας στην κατεύθυνση της Lego-ευελιξίας (βλ. αναλυτικά Papadakis & Tzagkarakis, 2024: 109). Η Lego-ευελιξία αναφέρεται στη συνθήκη όπου η παραγωγή κάθε προϊόντος κατανέμεται στα συστατικά του μέρη. Τα εξαρτήματα αυτά παράγονται σε περιοχές όπου το κόστος είναι χαμηλό, η ποιότητα σχετικά υψηλή, η επάρκεια ικανοποιητική και ο ρυθμός καινοτομίας πάνω από τον μέσο όρο και υψηλός (Garud et al., 2002· Sennett, 2006). Κάθε ένα από αυτά τα τέσσερα στοιχεία φέρνει διαφορετικά συστατικά από διαφορετικά μέρη του κόσμου, αλλά τελικά συγκεντρώνονται για να συνθέσουν το προϊόν. Η Lego-ευελιξία εξαρτάται λοιπόν από την ύπαρξη μιας οργανωτικής μορφής στην οποία οι πολυλειτουργικές ομάδες αποτελούν τις μικρότερες μονάδες και οι παγκόσμιες ομάδες ικανοτήτων αποτελούν την παγκόσμια μονάδα (Azmat et al., 2012: 482-3; Papadakis & Tzagkarakis, 2025: 7). Τούτων δοθέντων, αναμένεται να υπάρξουν τεράστιες κοινωνικές συνέπειες αν αυτή η εκδοχή της Lego-ευελιξίας διευρυνθεί ακόμα περισσότερο σε παγκόσμιο επίπεδο (Standing, 2014; Τζαγκαράκης, 2023; Papadakis & Tzagkarakis, 2024: 109) χωρίς τις απαραίτητες ρυθμιστικές πρόνοιες-μέριμνες, καθώς θα εκβάλει σε μια νέα μορφή παγκόσμιας κατανομής της εργασίας και επαγγελματικής εξειδίκευσης, με πιθανή αποσάθρωση των (ήδη απονευρωμένων διεθνώς) εργασιακών σχέσεων. Κι ας μην ξεχνάμε ότι η εργασία, εκτός από μέσο βιοπορισμού, συνιστά και ταυτοτικό στοιχείο (βλ. και Τσιώλης, 2005).

Ενεργειακή και πληθωριστική κρίση, πόλεμοι και γεωπολιτικές ανακατατάξεις σε εξέλιξη, σώρευση δυσθεώρητου (για τα ιστορικά τους δεδομένα) χρέους σε πανίσχυρες οικονομίες, αύξηση της κοινωνικής ευαλωτότητας και των ανισοτήτων διεθνώς (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2025β) σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις των μετασχηματισμών στην οικονομία, στους όρους παραγωγής και στην αγορά εργασίας, έχουν διευρύνει σημαντικά την αστάθεια, την αβεβαιότητα και την επισφάλεια και σε ένα, έτσι κι αλλιώς, ρευστό και πολυπολικό διεθνές περιβάλλον (Papadakis & Tzagkarakis, 2025). Επίσης, η κλιματική κρίση έγινε ορατότερη από ποτέ, το 2024 (Koskina et al, 2024).

Οι ραγδαίες αυτές μεταβολές συγκροτούν μια συνθήκη ενός νέου μεγάλου μετασχηματισμού σε πραγματικό χρόνο, ενώ παράγουν απτά πολιτικά αποτελέσματα. Από πολλά διαφορετικά ευρήματα

(συμπεριλαμβανομένων πρόσφατων ερευνών μεγάλης κλίμακος και φυσικά πρόσφατων εκλογικών αποτελεσμάτων- βλ. αναλυτικά και Παπαδάκης, 2025β) φαίνεται ότι στην Ευρώπη και διεθνώς, η δυσανεξία επαν-αρθρώνεται ως mainstream discourse, τη στιγμή που νεόδημοι οικονομικοί εθνικισμοί (ή «οικονομικοί πατριωτισμοί», κατά τη Marine Le Pen) συνδυασμένοι με επικλήσεις «εθνικών ρομάντζων» (για να χρησιμοποιήσουμε τον όρο του Καθηγητή Μεταξά) δείχνουν δελεαστικοί σε διαφορετικά εθνικά περιβάλλοντα πολιτικού και εκλογικού ανταγωνισμού (βλ. Παπαδάκης, 2018; Παπαδάκης κ.ά., 2023; Παπαδάκης 2025α & γ).

Μεταξύ δυνητικότητας και αναγκαιότητας: Ο ρόλος και η συμβολή των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, στην ερμηνεία και την ανάσχεση των επιπτώσεων του «θαυμαστού (;) καινούριου κόσμου».

Σε αυτό το πλαίσιο, καθίσταται σαφές ότι οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες δεν αποτελούν μόνο θεωρητικά- επιστημολογικά πεδία (χωρίς αυτό να απομειώνει φυσικά τη σημασία τους και ως τέτοια), αλλά παρέχουν κρίσιμα και διαρκώς εξελισσόμενα αναλυτικά εργαλεία και σχήματα για την ερμηνεία της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας και των μετασχηματισμών της, όσο και για την διαμόρφωση αφενός των προϋποθετικών όρων για εμπράγματα και ορθολογικές αποκρίσεις σε σειρά προβλημάτων και θεμελιωδών αγωνιών που πυκνώνουν κι ενίοτε απειλούν την κοινωνική συνοχή κι αφετέρου για τη συγκρότηση data-policy σε μείζονα πεδία της οικονομίας, της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας και συνακόλουθα του, τόσο απαραίτητου, evidence-based/ informed policy making. Το τελευταίο ενδεχομένως αποτελεί την βέλτιστη απάντηση (μεταξύ άλλων) και στον (ολοένα και πιο ελκυστικό) φραστικό βολονταρισμό και την μισαλλοδοξία, συνδυασμένων με αυτό που το 2008 περιέγραψε ο ο Willie Slattery, ως «ξεσήκωμα των φόβων» (βλ. σχετικά Παπαδάκης, 2008: 94). Συνιστά όμως ο φόβος πολιτικό επιχείρημα? Όχι απαραίτητα, ωστόσο παλαιόθεν αποτελεί (ισχυρό) πολιτικό εργαλείο.

Και οι ακροδεξιοί (από την ultra-right και την alt-right μέχρι την «πυρηνική» ακροδεξιά), αντιευρωπαϊκοί, αντι-μεταναστευτικοί και επίμονα δυσανεκτικοί, πολιτικοί και κομματικοί σχηματισμοί είναι εμφανικά εδώ για να αξιοποιήσουν αβεβαιότητες και φόβους και δη όλο και πιο αποτελεσματικά (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2025γ). Κατά τον Michael Apple, η (ακρο)Δεξιά, ιστορικά και ακόμα περισσότερο σήμερα, έχει επιτύχει να ενσωματώσει «ανησυχίες για οικονομική ανασφάλεια, για καταστροφή των κοινοτήτων, για αισθήματα αδυναμίας, για έλλειψη σεβασμού, για γραφειοκρατική αδράνεια και αδιαλλαξία – όλα όσα βασίζονται σε πραγματικά δεδομένα που βιώνουν πολλοί άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή... σε αντι-μεταναστευτικές συζητήσεις (πράγματι η “φυλή” και οι «Άλλοι ως πηγή σωματικής και πολιτισμικής “μόλυνσης” παίζουν κρίσιμο

ρόλο στη συντηρητική φαντασία) (π.χ., βλ. Verma & Apple 2021; Darby 2020), ενώ επιπλέον, έχει συνδέσει αυτά τα θέματα με οικονομικά κυρίαρχες μορφές αντίληψης και με μια προβληματική αίσθηση της «παράδοσης» (Apple 2023: 40-41).

Οι κοινωνικές επιστήμες (όπως η κοινωνιολογία, η πολιτική επιστήμη, η ψυχολογία, οι οικονομικές επιστήμες και η ανθρωπολογία), όσο και οι ανθρωπιστικές (π.χ. η ιστορία, η φιλοσοφία, οι επιστήμες εκπαίδευσης, η φιλολογία) προσφέρουν - θεωρητικά και ερευνητικά εδραιωμένους- ορθολογικούς μηχανισμούς και αναλυτικά πλαίσια για την ιστορική και συγχρονική ανάλυση, εμνηνεία και κατανόηση των κοινωνικών δομών και μετασχηματισμών, της σχέσης δομής- δράσης, του πολιτικού φαινομένου, της αναδιάταξης του *habitus* (με όρους Bourdieu- βλ. αναλυτικά Bourdieu 1990), όσο και των μορφών αποκλεισμού, αλλά και των όρων εμπράγματης συμμετοχής και συμπερίληψης. Κι ακριβώς γι' αυτό, μπορούν να ερμηνεύσουν αλλά και να απαντήσουν στον συνδυασμό κρίσης εμπιστοσύνης και αντιπροσώπευσης (ο οποίος κατέστη ακόμα πιο ορατός στις πρόσφατες ευρωεκλογές- βλ. Παπαδάκης, 2025β) και εξελικτικής απονεύρωσης της δημόσιας εμπιστοσύνης, πολλώ δε μάλλον όταν τα γεγονότα είναι ήδη καταγιγιστικά και εξελίσσονται σε τόσο πυκνό χρόνο που δυσκολεύει οποιαδήποτε ολιστική ανάλυση. Παράλληλα, οι ανθρωπιστικές επιστήμες, μέσω της φιλοσοφίας, της ιστορίας και της φιλολογίας, συμβάλουν καθοριστικά στην, τόσο σημαντική, αξιακή (επανα)θεμελίωση, καθώς διαμορφώνουν πλαίσια αξιών και ερμηνευτικά εργαλεία που ενισχύουν τη συλλογική συνείδηση και τη διαλογική- διαλεκτική συνύπαρξη, όσο και τη συν-οίκηση διαφορετικών εθνο-πολιτισμικών ομάδων στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες μας (βλ. Παπαδάκης, 2007/8; Παπαδάκης, Πετούση, Τζαγκαράκης, 2023; Kymlicka, 2001). Ας μην ξεχνάμε ότι η ίδια η ιδιότητα του πολίτη, διαμεσολαβώντας μεταξύ συλλογικής ταυτότητας και ετερότητας-ατομικότητας (βλ. Παπαδάκης, 2024), συσχετίζεται καταστατικά με τις «ποιότητες» και διεργασίες που απηχούν τους 4 τύπους των «αστικών αρετών»: γενικές, κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές (Galston, 1991: 221- 4). Η ισόρροπη ανάπτυξη και των 4 αποτελεί, *conditio sine qua non* για τη διαμόρφωση της ιδιότητας του πολίτη (με την μορφή της ενεργούς συμμετοχής σε μια Πολιτεία- βλ. Lavdas, 2001: 3) στις σύγχρονες δημοκρατίες (βλ. Kymlicka & Norman, 2000: 7-8).

Επί παραδείγματι, μπορεί να κατανοήσει κανείς και εν συνεχεία να δράσει (συμπεριλαμβανομένων των *mega-actors*, με όρους Μουζέλη- βλ. Μουζέλης 1992), την (εξόχως επιδραστική) επισυμβαίνουσα αλλαγή παραδείγματος στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ και την πλήρη αλλαγή στην αρχιτεκτονική ασφαλείας (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2025β) χωρίς τη συνδρομή του πεδίου των διεθνών σχέσεων, που αποτελεί εμβληματικό κλάδο της πολιτικής επιστήμης? Και δίχως την συνδρομή της επιστήμης της ιστορίας, μπορεί να «διαβάσει» τι σημαίνει η επαναφορά της προσέγγισης του 19ου αιώνα όπου τα μείζονα ζητήματα δεν εθεωρούντο ζητήματα της (όποιας)

παγκόσμιας κοινότητας στο πλαίσιο μιας οποιασδήποτε εκδοχής πολυμέρειας, αλλά προνομία των μεγάλων δυνάμεων για μεταξύ τους διευθέτηση, στο πλαίσιο των σφαιρών επιρροής τους, αλλά και των άμεσων συμφερόντων τους (βλ. Zitner, Patterson & Collins, 2025 και Παπαδάκης, 2025β: 20)? Αφού στα της εξωτερικής και διεθνούς πολιτικής έχουμε μια ενδιαφέρουσα και ανησυχητική στροφή που επηρεάζει όλον τον πλανήτη, από τον απομονωτισμό στον επιλεκτικό παρεμβατισμό, στα όρια του (πρωτίστως οικονομικού) επεκτατισμού, στη βάση του ««Μανιφέστου του Πεπρωμένου» (Manifest Destiny), όρο του 19ου αιώνα που χρησιμοποίησε ο Πρόεδρος Trump στην Ομιλία του κατά την τελετή Ορκωμοσίας (The White House, 2025), πως χωρίς την συνδρομή της πολιτικής επιστήμης, της ιστορίας, της κοινωνιολογίας, της φιλοσοφίας, αλλά και της ψυχολογίας (συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής ψυχολογίας), μπορεί να αντιληφθεί κάποιος πως επενδύεται θεμιτοποιητικά αυτή η νέα προσέγγιση? Η στρωματοποιημένη αντίληψη της πραγματικότητας, που προτείνει η Σχολή του Κριτικού Ρεαλισμού (βλ. και Ίσαρη & Πουρκός, 2015: 54), από κοινού με την πολιτική και εκλογική κοινωνιολογία και τις σύγχρονες προσεγγίσεις για τη σχέση οργάνωσης συμφερόντων (interest politics) και διακυβέρνησης (βλ. αναλυτικά και Λάβδας, 2004), ίσως να μας είναι εδώ απαραίτητη για να κατανοήσουμε τις υποκείμενες αιτίες αυτής της στροφής, που στην ουσία εγκολπώνουν την σύνθεση ενός νέου εθνικού ρομάντζου για τις ΗΠΑ και το ρόλο τους στον κόσμο, το εγχείρημα απόκρισης στην αποζήτηση της ανα-κατασκευής του απονευρωνόμενου αμερικάνικου ονείρου (για πολλούς Αμερικάνους που νιώθουν ότι η χώρα τους έχει υποχωρήσει κι είναι όλο και λιγότερο ισχυρή) και την απροσχημάτιστη διεκδίκηση της οικονομικής ηγεμονίας και όλων των δυνατών πόρων διεθνώς (άνευ όρων και διαβουλεύσεων με τις σύμμαχες χώρες- βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2025β). Και μάλιστα μιλώντας για μια Αμερική, η οποία έχει το υψηλότερο δημόσιο χρέος στην ιστορία, φτάνοντας πλέον (Δεκέμβρης 2024) τα 36 τρισεκατομμύρια δολάρια, που αντιστοιχεί σε πάνω από το 120% του ΑΕΠ (βλ. αναλυτικά Levin, 2024), ενώ ο κίνδυνος του δημοσιονομικού εκτροχιασμού (“debt spiral”), μέχρι το 2032, όπως επισημαίνουν πολλοί οικονομολόγοι διεθνώς, δεν είναι καθόλου αμελητέος (βλ. αναλυτικά Winfree, 2024: 2-3).

Συγχρόνως η κοινωνική και πολιτική έρευνα, και μάλιστα με διεπιστημονικούς όρους, μπορούν να ερμηνεύσουν (και με βάση τα προαναφερθέντα) το “red sweep” στις αμερικάνικες προεδρικές εκλογές (βλ. Παπαδάκης 2025β), σε μια χώρα όπου το 29% των νοικοκυριών ανήκουν στην κατηγορία ALICEs (Asset Limited, Income Constrained, Employed), δηλαδή σε μια κοινωνικοοικονομική κατηγορία, που αφορά σε εργαζόμενους μεν, αλλά με σχετικά περιορισμένη περιουσία και εισόδημα, οι οποίοι/ες συνακόλουθα πιέζονται περισσότερο από την αύξηση του κόστους ζωής (βλ. αναλυτικά Jamal, 2024 και <https://www.unitedforalice.org/national-overview>). Είχαμε ισχυριστεί το 2016 (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2016γ) ότι αν η πολιτική ελίτ των

Δημοκρατικών είχε διαβάσει το “Coming Up Short” της Jenifer Silva (Silva, 2013), μια από τις πλέον επιδραστικές κοινωνικές έρευνες (με χρήση πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας) που ανέδειξε τις συνέπειες της βίαιης εξατομίκευσης και της ανάδυσης του “hardened self” (βλ. αναλυτικά και Silva, 2014; Papadakis et al, 2017a) ίσως να τα είχαν πάει καλύτερα. 10 χρόνια μετά, πιθανόν αυτό να ίσχυε και για τις προεδρικές εκλογές του 2024. Δεν θα μάθουμε ποτέ, αυτό όμως δεν μας εμποδίζει να επιχειρήσουμε να το διερευνήσουμε (ως συνθήκη, αλλά και ως – δυσοίωνη- προοπτική, με δυνητικά εκτατικά αποτελέσματα), με τα αναλυτικά και ερμηνευτικά εργαλεία των κοινωνικών επιστημών.

Η δε διεθνής τάση σκλήρυνσης της μεταναστευτικής πολιτικής (βλ. Dimari, 2021; Papadakis & Dimari, 2023), προϋποθέτει (όχι μόνο για την ερμηνεία της, αλλά και για ένα ουσιώδες impact assessment), την βαθιά γνώση των διαφορετικών υποδειγμάτων της ασφαλειοποίησης (από τη Σχολή Ασφαλείας της Κοπεγχάγης, μέχρι τη Σχολή του Παρισιού και τη θεωρία της Floyd- βλ. Δημάρη 2025: 16; Δημάρη 2020; Buzan et al., 1998; Diskaya, 2013; Dimari & Papadakis, 2022). Και αρκεί μόνο αυτό? Η φουκωική πολιτική κοινωνιολογία και σκέψη, μάλλον θα διαφωνούσε. Κι αυτό γιατί, η επιτρεπτικότητα των νεόδμητων «καθεστώτων αληθείας» (με όρους Foucault/ 2011) εδράζεται όλο και περισσότερο στην επικυριαρχία μιας μερικής (έστω και ηγεμονεύουσας) «γνώσης» που θεμιτοποιεί τις πρακτικές της αληθουργίας, μέσω της υλοποίησης συγκεκριμένων δράσεων στην τάξη του αληθούς (βλ. Foucault, 2023), αλλά δεν παύει να αποτελεί παράγωγο της εκβολής της υποκειμενικής προσοικειώσης του πραγματικού στο agenda setting, όχι όμως απαραίτητα και το πραγματικό per se. Η πρακτική αυτή φαίνεται να εκβάλλει σήμερα, «στην επικράτεια της ταυτοχρονίας, όπου οι δράσεις των υποκειμένων και οι επενέργειές τους αναδύονται στον ίδιο χρόνο σε τέτοιο βαθμό εις τρόπον ώστε να μην προλαβαίνουν τις ταχύτατες αλλαγές στο οικονομικό πεδίο» (Σπυριδάκης 2021: 16-17). Αρδεύεται δε από (συντά «βολικά» τμηματοποιημένα) αυτονόητα, νομιμοποιώντας περαιτέρω την ισχύ τους και παράγοντας ακόμα και συγκεκριμένες τάσεις μετασχηματισμού των παραμέτρων διαμόρφωσης της εκλογικής συμπεριφοράς, δεδομένης και της (διεθνώς παρατηρούμενης) έντασης της κυμαινόμενης και ιδίως θεματικής (issue voting) ψήφου (Παπαδάκης, 2018; Παπαδάκης, 2025γ).

Συγχρόνως οι οικονομικές επιστήμες δείχνουν πιο απαραίτητες από ποτέ, προκειμένου να κατανοήσουμε τις άμεσες επιπτώσεις του προστατευτισμού και του νέου εμπορικού πολέμου (βλ. Παπαδάκης, 2025β), αλλά και για να προτείνουμε- σχεδιάσουμε ένα νέο μείγμα πολιτικής, που να μπορεί να αποκριθεί στις αναδυόμενες προκλήσεις, και συγχρόνως να εδράζεται σε ένα ισόρροπο ολισμό (με όρους Μουζέλη) οικονομικής και κοινωνικής ορθολογικότητας συνολικά στο πλέγμα των δημόσιων πολιτικών (βλ και Γράβαρης 2005).

Η ίδια δε η κοινωνική ενσωμάτωση (με όρους εμπράγματης αναδιανομής) και η βιωσιμότητα, δύο κρίσιμες έννοιες στο πεδίο της σύγχρονης δημόσιας πολιτικής όσο και της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής θεωρίας, δεν μπορούν να εξεταστούν αποσυναρτημένες από το αξιακό και θεσμικό πλαίσιο που τις περιβάλλει (βλ. Papadakis & Tzagkarakis, 2024; Papadakis & Drakaki, 2025). Η ενσωμάτωση προϋποθέτει την γνήσια αναγνώριση της ετερότητας και συνακόλουθα την ισότιμη και αδιαίτητη πρόσβαση όλων σε δημόσια και κοινωνικά αγαθά (βλ. και Deneulin, & Townsend, 2007: 19-36), με στόχο την αντιμετώπιση κάθε μορφής υλικής ή και συμβολικής αποστέρησης, ενώ η βιωσιμότητα συνεπάγεται μια ολιστική προσέγγιση, η οποία ενσωματώνει το περιβαλλοντικό, κοινωνικό και οικονομικό πεδίο σε μια ενιαία και ισόρροπη προσέγγιση και προοπτική (Papadakis & Tzagkarakis, 2024).

Μέσα σε αυτό το, καταγιγιστικά αναδιαμορφούμενο, πλαίσιο, οι κοινωνικές επιστήμες προσφέρουν (όπως ήδη επισημάναμε) ερευνητικά-θεμελιωμένα θεωρητικά εργαλεία και εμπειρικές μεθόδους για την ανάλυση των κοινωνικών δομών και πολιτικών υποκειμένων, των μορφών εξουσίας και των όρων πολιτικής αντιπροσώπευσης και κοινωνικής συμμετοχής-συμπερίληψης και δη των πιο ευάλωτων ομάδων, που όχι σπάνια μένουν αόρατες στην πολιτική σφαίρα- δημοσιότητα. Επί παραδείγματι, η κοινωνιολογία, η πολιτική επιστήμη και η κοινωνική ανθρωπολογία αναδεικνύουν τους μηχανισμούς κοινωνικού αποκλεισμού, ταξικής και κοινωνικό- οικονομικής ανισότητας, θεσμικής διάκρισης κι ενίοτε θεσμικού- ιδρυματικού ρατσισμού (institutional racism – βλ. αναλυτικά Phillips 2011), όσο και πολιτισμικής περιθωριοποίησης (Fraser, 2009). Σε μια περίοδο που η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας τείνει να κανονικοποιηθεί (βλ. Papadakis et al, 2017b; Green, 2017), ενώ η υλική αποστέρηση περιορίζει τους ορίζοντες κοινωνικής κινητικότητας αλλά και ουσιωδώς κοινωνικής ενσωμάτωσης, καθίσταται σαφής η δυνητική συμβολή των κοινωνικών επιστημών, όχι μόνο στη μελέτη αιτιακών σχέσεων (και με όρους αναπαραγωγής) και συσχετίσεων⁴, αλλά και στην διαμόρφωση ερευνητικά-θεμελιωμένων προτάσεων πολιτικής για αναδιάταξη αυτών των δυσοίωνων (και για την ίδια την κοινωνική συνοχή) τάσεων και φαινομένων.

Επιπρόσθετα, η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου (social capital theory- Putnam, 2000: 18-19), οι θεωρίες της αναγνώρισης και αναδιανομής (Taylor, 1997; Fraser, 2000; Kymlicka, 1995 & 2012), και η έννοια της πολιτικής ενδυνάμωσης (Gaventa, 2006) και δη με όρους «ανεκτικότητας» στο διαφορετικό (βλ. και Waltzer, 1998; Παπαδάκης, 2007/8), αποτελούν κάποιες από τις βασικές αφηρητικές συμβολές των κοινωνικών επιστημών στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι πολίτες μπορούν να συμμετάσχουν ισότιμα και συνακόλουθα να αντιπροσωπεύονται γνησίως. Η

⁴ όπως της επισφαλούς απασχόλησης με την φτώχεια εντός εργασίας (βλ. και Papadakis et al, 2021 και Vergis et al, 2023).

θεωρία του Pierre Bourdieu για τα διαφορετικά είδη κεφαλαίου (οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό- βλ. αναλυτικά Bourdieu, 1986) και την συγκρότηση- κατασκευή του habitus (Bourdieu, 1990), όσο και την εκβολή τους (μέσω και των «ταξινομητικών αγώνων» στο πλαίσιο των μετασχηματισμών του κοινωνικού χώρου) στην τροπικότητα των όρων διακύμανσης του δείκτη αξιών (Bourdieu, 2013) αναδεικνύει τους τρόπους με τους οποίους αναπαράγονται οι κοινωνικές ανισότητες μέσα από την εκπαίδευση και τους κρατικούς θεσμούς (Bourdieu, 1986), επιβάλλοντας συγχρόνως τον, τόσο αναγκαίο, κριτικό αναστοχασμό (Bourdieu & Wacquant, 1992). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει εδώ η προσέγγιση της Nancy Fraser, η οποία προτείνει ένα σχήμα που συμπλέκει την δικαιοσύνη με την αναδιανομή και την αναγνώριση, ως αλληλοσυμπληρούμενες πτυχές για την επίτευξη μιας πλήρους και εμπράγματης κοινωνικής ενσωμάτωσης- συμπερίληψης (Fraser, 2009). Άλλωστε, καθώς η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα τελευταία οχυρά του κοινωνικού κράτους (Παπαδάκης, 2016α: 289), οι επιστήμες της εκπαίδευσης έχουν να μας πουν πολλά για την εμπράγματη κοινωνική ενσωμάτωση και την σημασία της αναδιανομής- αντιστάθμισης στην εκπαιδευτική πράξη. Η δε εκπαίδευση στις ανθρωπιστικές επιστήμες είναι θεμέλιο για τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών, αλλά και συστατικό στοιχείο της πολιτειακής παιδείας και τελικά της ίδια της ιδιότητας του πολίτη (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2023: 483-485; Λάβδας, 2013) και δη στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες μας (βλ. και Banks, 2008).

Εν προκειμένω, η ελληνίστρια φιλόσοφος Martha Nussbaum (2013) έχει εύστοχα επισημάνει ότι η καλλιέργεια της φιλοσοφίας, της ιστορίας, της τέχνης και της λογοτεχνίας αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ύπαρξη δημοκρατίας. Τονίζει δε, ότι βρισκόμαστε ενώπιον μιας παγκόσμιας «κρίσης παιδείας», που «μακροπρόθεσμα πιθανόν να είναι πιο καταστρεπτική για το μέλλον της δημοκρατίας» (Nussbaum, 2013: 33-34). Η αριστοτελική προτροπή ««Παιδεύεσθαι και Εθίζεσθαι προς τας πολιτείας» υπενθυμίζει σήμερα, σε δύσκολους καιρούς, την ανάγκη επανα-θεμελίωσης της πολιτειακής παιδείας, ως συγκροτησιακής συνιστώσας ενός συλλογικού habitus (βλ σχετικά και Bourdieu, 1990: 52-65). Το τελευταίο, με τη σειρά του, συνιστά το αναγκαίο αντιστάθμισμα σε μια μονολογική Κοινωνία της οποίας το Αμετάθετο Όλο (με όρους Κωσταντίνου Τσουκαλά) φαίνεται να είναι οι δεξιότητες (βλ. Παπαδάκης, 2006), όσο και στην βίαιη εξατομίκευση σε συνθήκες διευρυμένης επισφάλειας και τρωτότητας που συγκροτείται στις (νέες) διακλαδώσεις της μικροφυσικής της εξουσίας και των νεόδμητων, θεμιτοποιητικών, καθεστώτων αληθείας (Foucault, 2011). Όλα δηλαδή όσα απονευρώνουν το «standard framework of biography» (Alheit & Bergamini, 1998: 122) ιδίως της νέας γενιάς (επηρεάζοντας καθοριστικά τη βιοτική τροχιά της- βλ. και Παπαδάκης, Δρακάκη, Σαριδάκη, 2021: 39), όσο και την όποια προοπτική για ένα εξατομικευμένο cura sui (για να θυμηθούμε τον Foucault-2002), που θα μπορούσε να συμβάλει στην ουσιαστική

ατομική και κοινωνική ευημερία (βλ. αναλυτικά και Τζαγκαράκης, 2023). Ας μην ξεχνάμε εδώ, ότι η Φιλοσοφία⁵, (ιδίως μέσα από το έργο των Habermas, Rawls και Nussbaum, μεταξύ άλλων), συγκροτεί ιστορικά και εξελικτικά ένα αξιοθετημένο πλαίσιο δημοκρατίας, διαλόγου, αμφισβήτησης και κοινωνικής δικαιοσύνης, in praxi (Habermas, 1984; Rawls, 2001; Nussbaum, 2013). Επιπρόσθετα, η ιστορική συνείδηση με κριτικούς όρους, στην διαμόρφωση της οποίας η Ιστορία έχει τον κατεξοχήν ρόλο (λειτουργώντας, μεταξύ άλλων, στο interface κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών- βλ. Braudel, 2013), συμβάλει καθοριστικά και στη σύγκριση κοινωνικών και πολιτικών μετασχηματισμών σε διαφορετικά συγκείμενα και περιόδους, ενώ επιτρέπει την κατανόηση του παρόντος (και) μέσα από το παρελθόν, αλλά και την κριτική επισκόπηση της συγκρότησης των όρων ηγεμονίας (βλ. ενδεικτικά Koulouri, 2013). Κι εδώ, ας σκεφτούμε συγχρόνως, πόσα πολλά και σημαντικά μας έχει ήδη πει και συνεχίζει να μας λέει η Ιστορία της Τέχνης (και η ίδια η Τέχνη) για την σχεσιακή υφή της εξουσίας και τις παρεκδοχές της και δη με όρους κατεξουσίασης (βλ. και Παπαδάκης, 2024β; Μεταξάς, 2005).

Αξίζει να σημειωθεί στο προαναφερθέν πλαίσιο, ότι το έργο των κοινωνικών επιδημιολόγων Pickett & Wilkinson, ειδικά στο Βιβλίο τους «The Spirit Level» (Pickett & Wilkinson, 2019), με (δευτερογενή) ανάλυση ποσοτικών δεδομένων 40 ετών από (σχεδόν) όλες τις χώρες της Δύσης, δεν εξηγεί απλά γιατί η κοινωνική ευπάθεια έχει την επίμονη τάση να επισωρεύεται, αλλά καταδεικνύει ότι οι κοινωνίες που είναι πιο ίσες (ακριβέστερα λιγότερο άνισες) τείνουν να ευημερούν (και οικονομικά) περισσότερο (βλ. και Παπαδάκης & Τζαγκαράκης, 2018), προσφέροντας μια ερευνητικά- εδραιωμένη νέο-κενσιανή απάντηση στους θιασώτες του οικονομικού φιλελευθερισμού. Και εξηγεί γιατί η μεγέθυνση δεν συνιστά αυτόματα ανάπτυξη (βλ. σχετικά και Τζαγκαράκης, 2023), καθώς η τελευταία προϋποθέτει την κοινωνική δικαιοσύνη και συνακόλουθα την αναδιανομή. Συγχρόνως η τυπολογία της κοινωνικής συνοχής («Regimes of Social Cohesion: Societies and the Crisis of Globalization») των Andy Green και Jan Germen Janmaat, με βάση την διεπιστημονική (με χρήση mixed methods) έρευνα τους σε 39 χώρες της Δύσης και της Ασίας, μας επιβάλλει να ξανασκεφτούμε αυτό που θεωρούσαμε περίπου ως αυτονόητο, ήτοι την κοινωνική συνοχή (βλ. Green & Janmaat, 2012) και αφενός να την συγκειμενοποιήσουμε κι αφετέρου να τη διεκδικήσουμε με νέους όρους Και σ' αυτούς τους όρους, προστίθεται πλέον και η έννοια- υπόδειγμα της κοινωνικής καινοτομίας (social innovation), όπως την αναλύει (μεταξύ άλλων) ο Moulaert και οι συνεργάτες του (2013), αναδεικνύοντας τις δυνατότητες και προϋποθέσεις για τη δημιουργία δομών

⁵ εκκινώντας από την αρχή της σύνθεσης εμπειρίας και λογικής στην επιστήμη (βλ. Anapolitanos, Baltas, Tsinorema, 1998: xi) και εξελισσόμενη διαρκώς, επιστημολογικά, μεθοδολογικά όσο και θεματικά.

κοινωνικής οικονομίας και περιφερειακών πλαισίων ουσιάδους αλληλεγγύης, σε περιβάλλοντα Κρίσης.

Πόσο σημαντικά είναι όλα αυτά, σε μια εποχή που φαίνεται να επιστρέφει (όπως ήδη επισημάναμε) σχεδόν ως κανόνας, στα «απόνερα» της απίσχνασης του Κοινωνικού Κράτους, η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας (βλ αναλυτικά Papadakis et al, 2017b; Παπαδάκης, 2018), η οποία σε συνδυασμό με την προϊούσα ανακατασκευή της ηθικής της εργασίας (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, Δρακάκη, Σαριδάκη, 2021: 328-330) εκβάλλουν στην ανάδυση του homo precarious (βλ. Σπυριδάκης, 2018) και συνακόλουθα ενός νέου προκαριάτου (Standing, 2014), με δυνητικές εκτακτικές συνέπειες στον πυρήνα της κοινωνικής συνοχής.

Και τώρα τι? Καταληκτικές επισημάνσεις για την «κατεπείγουσα» αναγκαιότητα των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών.

Η ενίσχυση της κριτικής σκέψης, της ιστορικής γνώσης και συνείδησης και της πολιτισμικής κατανόησης, αλλά και της αμφισβήτησης (που ο αείμνηστος Δημήτρης Τσάτσος θεωρούσε συγκροτησιακή συνιστώσα της Δημοκρατίας- βλ. Τσάτσος, 2002) δεν είναι πολυτέλεια. Αντιθέτως, είναι προϋπόθεση βιωσιμότητας, με ολιστικούς όρους. στο πλαίσιο ενός κριτικού, συμπεριληπτικού και αναδιανεμητικού μοντέλου ανάπτυξης, κοινωνικής δικαιοσύνης και ευημερίας (βλ. και Barry, 1999).. Και το Πανεπιστήμιο, το οποίο αποτελεί προνομιακό πεδίο καλλιέργειας των επιστημών μας, ως ιστορικό υποκείμενο (βλ. Πυργιωτάκης & Παπαδάκης 2015-2016: 68; Collini, 2012), οφείλει να διατηρήσει και συγχρόνως να αναπλαισιώσει την αξιοθετημένη παράδοση της κανονιστικής δέσμευσης του από την Κοινωνία (βλ. Ψυχοπαίδης 1995: 54).

Σε μια εποχή που η δυσανεξία αρθρώνεται πλέον ως (σχεδόν) μέρος της πολιτικής κανονικότητας (όπως στην περίπτωση Λεπέν, Μελόνι, Τραμπ- βλ. Παπαδάκης 2018; Παπαδάκης, 2025α), όπου ακόμα και η (βίαιη) αλλαγή συνόρων γίνεται ανεκτή, μέσω ενός συνδυασμού συναλλακτικής διαπραγμάτευσης και νεόδητων διανεμητικών συσπειρώσεων (distributive coalitions με όρους Olson- βλ. αναλυτικά Olson 1991), όπου η όποια αναφορά σε δικαιώματα μειονοτικών- διαφορετικών ομάδων σχηματοποιείται ως μέρος της woke κουλτούρας και αφορίζεται ως τέτοια⁶, ενώ οι κοινωνίες πολώνονται διαμήκως νέων ταξικών γραμμών και νεόδητων διαιρετικών τομών (βλ. Giroux, 1993: 89-90) και «η εργασία υπαναχωρεί σε μια επιτρεπτική δυνητικότητα, στο πλαίσιο της καθηγεμονίας της απασχολησιμότητας» (Παπαδάκης, 2024: 127), καθώς το απονευρωμένο

⁶ και καλό είναι εδώ να διαβάσουμε ξανά τη Διαλεκτική του Διαφωτισμού των Adorno & Horkheimer (1996),

Κοινωνικό Κράτος⁷ δεν καταφέρνει να άρει τις, κατά φύλο, εθνο-πολιτισμική προέλευση και κοινωνικό- οικονομική κατάσταση, ανισότητες και διακρίσεις (βλ. κα Apple 2023: 78), οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες δείχνουν πιο απαραίτητες από ποτέ.

Στον «θαυμαστό (;) καινούργιο κόσμο» (για να θυμηθούμε τον Aldous Huxley) που διαμορφώνεται και εκβάλλει σε μια «διαρκή βιογραφική και επαγγελματική “ρουλέτα”» (Φωτόπουλος, 2023: 230), κανείς δεν πρέπει να αφεθεί να διαβεί την (όποια) έρημο μόνος του.

Και καθώς είναι πολλοί/ ές που υφίστανται ακριβώς όλα τα προαναφερθέντα σε χρόνο ενεστώτα, πρόκειται για μια θεμελιώδη πρόκληση, η οποία αφορά σε όλο το πλέγμα των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών και που δεν μπορεί να μείνει αναπάντητη. Ίσως ένας ολιστικός αναδιανεμητικός πραγματισμός (βλ. Παπαδάκης, 2016β: 124) μπορεί να αποτελέσει μια ουσιώδη απόκριση σε αυτή τη θεμελιώδη πρόσκληση για τον πυρήνα της κοινωνικής συνοχής. Σε κάθε περίπτωση, μια οποιαδήποτε εμπράγματα απόκριση προϋποθέτει τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και την ουσιώδη διεπιστημονικότητα που, εκ φύσεως και καταγωγής, τις διακρίνει. Ακριβέστερα τις επιβάλλει.

References

- Adorno Th. & Horkheimer, M. (1996). μτφ Λ. Αναγνώστου. *Η Διαλεκτική του Διαφωτισμού*. Αθήνα: Νήσος.
- Anapolitanos, D., Baltas, A., & Tsinoema, S. (Eds.-1998). *Philosophy and the many faces of science*. Rowman & Littlefield.
- Alheit, P., & Bergamini, St. (1998). Βιογραφική έρευνα και έρευνα ιστοριών ζωής. Στο Σ. Παπαϊωάννου, P. Alheit & H. Salling Olesen (επιμ.), *Κοινωνικός Μετασχηματισμός, Εκπαίδευση και Τοπική Κοινωνία*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης – Τμήμα Κοινωνιολογίας & Διεθνές Μεταπτυχιακό Θερινό Σχολείο, σσ. 121-130.
- Apple, M. W. (2023), μτφ- επιμ. Π. Καλογιαννάκη, Ν. Παπαδάκης. Μ. Δρακάκη, Ε. Αμανάκη Ε, *Εξουσία, πολιτική και πρακτική στην κριτική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Azmat, G., Manning, A. & Van Reenen, J. (2012). Privatization and the decline of the labour's share, *International evidence from network industries*. *Economica*, 79: 470–492.
- Banks, J.A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher*, 37(3): 129–139.
- Barry, B. (1999). Sustainability and intergenerational justice. In: A. Dobson (ed), *Fairness and futurity*. Oxford: Oxford University Press, pp.93–117.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: J. Richardson (ed), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood, pp.241–258.
- Bourdieu, P. (1990). Structures, habitus, practices. In: P. Bourdieu (ed.), *The logic of practice*. Stanford University Press, pp. 52-65.
- Bourdieu, P. (2013), μτφ Κ. Καψάμπελη. *Η διάκριση. Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*. Αθήνα: Πατάκης.

⁷ λόγω της εξελικτικής κατίσχυσης ενός υβριδικού νέο-φιλελευθερισμού (βλ. Ong 2007; Chiang et al, 2022: 2237). όσο και των διαφορετικών εκδοχών του επίμονου δόγματος της ανελαστικής δημοσιονομικής πειθαρχίας με κάθε κοινωνικό κόστος.

- Bourdieu, P., & Wacquant, L., J. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Braudel, F. (2013). History and the social sciences. In: P. Burke (ed.), *Economy and society in early modern Europe*. London: Routledge, pp. 11-42.
- Buzan, B., Wæver, O., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Chiang, T-H., Papadakis, N., Drakaki, M. (2023). The Changes in Human Capital Discourse from Expansion to Employability in the Case of Higher Education Institutes in China, within the international context. In: On Lee W.O., Brown P., Lin Goodwin, A., Green A. (eds), *International Handbook on Education Development in Asia-Pacific (IHEDAP)*. Singapore: Springer, pp. 2233–2250.
- Collini, S. (2012). *What are universities for?* London: Penguin.
- Γράβαρης, Δ. (2005), Από το κράτος στο κράτος. Ορθολογικότητα και κανόνες νομιμοποίησης στην εκπαιδευτική πολιτική, στο Δ. Γράβαρης & Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική μεταξύ Κράτους και Αγοράς*. Αθήνα: Σαββάλας, σσ. 27-50.
- Dasanli, N. (2018), μτφ. Ε. Κοτσουφού. *Έχει αποτύχει η Δημοκρατία; Ένας βασικός οδηγός για τον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Deneulin, S. & Townsend, N., (2007). Public goods, global public goods and the common good. *International Journal of Social Economics*, 34(1/2): 19–36.
- Dimari, G. (2021). The Emergence of a New Security Apparatus in Greece: The Securitization of the Refugee/Covid-19 Crisis Nexus. *Partecipazione e Conflitto*, 14 (1), Special Issue on Covid-19 and the structural crisis of liberal democracies: determinants and consequences of the governance of pandemic.
- Dimari G. & Papadakis N. (2022). The Securitization of the Covid-19 Pandemic in Greece: A Just or Unjust Securitization? *Springer Quality & Quantity International Journal of Methodology*, Special Issue: “Paradigmatic Insights in Polity Modelling”, Springer: Febr. 2022, pp.1-21.
- Diskaya, A. (2013) Towards a Critical Securitization Theory: The Copenhagen and Aberystwyth Schools of Security Studies. E – International Relations Students. Available at: <https://www.e-ir.info/2013/02/01/towards-a-critical-securitization-theory-the-copenhagen-and-aberystwyth-schools-of-security-studies/>(Accessed: 15/05/2025).
- Δημάρη Γ. (2025). *Προσφυγική – μεταναστευτική κρίση και ελληνική μεταναστευτική πολιτική*. Μεταδιδακτορική Έρευνα Ρέθυμνο: Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Eurofound (2020). Labour market change: Trends and policy approaches towards flexibilisation. Challenges and prospects in the EU series. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: doi:10.2806/70018 & <https://www.eurofound.europa.eu/publications/flagship-report/2020/labour-market-change-trends-and-policy-approaches-towards-flexibilisation>(Accessed: 15/05/2025).
- Foucault, M. (2002), μτφ Τ. Δημητρούλια. *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*. Αθήνα: Ψυχογιός.
- Foucault, M. (2011), μτφ Τ. Μπέτζελοσ. *Επιτήρηση και Τιμωρία*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Foucault M. (2023), μτφ Γ. Καράμπελας. *Η κυβέρνηση του εαυτού και των άλλων*. Αθήνα: Εστία.
- Fraser, N. (2000). Rethinking recognition. *New Left Review*, 3, 107–120.
- Fraser, N. (2009). *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world*. New York: Columbia University Press.
- Galston W. (1991). *Liberal purposes: goods, virtues and duties in the Liberal State*. Cambridge: Cambridge Un. Press.
- Garud, R., Kumaraswamy, A. & Langlois, R. (2002). *Managing in the modular age: New perspectives on architectures, networks and organisations*. New York: Wiley-Blackwell.
- Giroux, H. (1993). *Living Dangerously: Multiculturalism and the politics of difference*. New York: Peter Lang.
- Green, A. (2017). *The Crisis for Young People. Generational Inequalities in Education, Work, Housing and Welfare*. London: Palgrave Macmillan.

- Green, A. Janmaat, J. (2012). *Regimes of Social Cohesion. Societies and the Crisis of Globalization*. London: Palgrave-Macmillan.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action*. Vol. 1. Boston: Beacon Press.
- Jamal Z. (2024). 29% of US Households Are Considered 'ALICE': What Does That Mean And Are You One?, International Business Times, April 19, 2024. Available at: <https://www.ibtimes.co.uk/29-us-households-are-considered-alice-what-does-that-mean-are-you-one-1724368>(Accessed: 15/05/2025).
- Ίσαρη Φ & Πουρκός Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Κάλλιπος & ΣΕΑΒ
- Koulouri, C. (2023). Visual narratives and the legitimation of power: foreign monarchs versus national elites in nineteenth-century Greece. In: D. Lilleker & A. Veneti (eds.), *Research Handbook on Visual Politics*. Edward Elgar Publishing, pp. 70-81.
- Koskina A, Georgantas E and Plionis M (2024). Climate crisis and human migration: the emergent sociolegal parameters of a science-based policymaking. *Frontiers in Political Science*, 6.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the vernacular: Nationalism, multiculturalism, and citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (2012). *Πολυπολιτισμικές οδύσσειες. Πλοήγηση στη νέα διεθνή πολιτική της διαφορετικότητας*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Kymlicka, W. & Norman, W. (2000). *Citizenship in diverse societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Laurent, E. (2022). Assessing the inflation crisis: a social-ecological misery index for Europe. The Progressive Post.
- Levin J. (2024). Is US \$36 trillion debt spiral leading us to economic ruin? The Economic Times, issue of Dec 26, 2024. Available at: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/global-trends/is-us-36-trillion-debt-spiral-leading-us-to-economic-ruin/articleshow/116682933.cms?from=mdr>(Accessed: 10/05/2025).
- Λάβδας, Κ. (2004). *Συμφέροντα και πολιτική. Οργάνωση συμφερόντων και πρότυπα διακυβέρνησης*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λάβδας, Κ. (2013). Πολιτική παιδεία και πολιτικοποίηση: Μια παραδόξως δύσκολη σχέση. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τεύχ. 20-21, σσ. 47-64
- Melidis M., Tzagkarakis S.-I., Papadakis N. (2024). Assessing Greece's Social Vulnerability Patterns in Times of Perma-Crisis (2008-2022). *Frontiers in Political Science*, 6, 1-13.
- Moulaert, F. et al. (2013). *The international handbook on social innovation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Μεταξάς Α.-Ι. Δ. (2005). *Η ρητορική των ερειπίων*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μουζέλης Ν. (1992), μτφ. Β. Καπετανγιάννης. *Μεταμορφοποιητικές προοπτικές. Για μια νέα πολιτική οικονομία και κοινωνιολογία*. Αθήνα: Θεμέλιο
- Nussbaum, M. (2013), μτφ Γ. Χρηστίδης. *Όχι για το κέρδος. Οι ανθρωπιστικές σπουδές προάγουν την Δημοκρατία*. Αθήνα: Κριτική.
- Olson, M. (1991). *Η λογική της συλλογικής δράσης*. Αθήνα: Παπαζήση
- Ong, A. (2007). Neoliberalism as a mobile technology. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32 (1): 3-8.
- Oyelere, M., Olowookere, K., Oyelere, T., Opute, J., & Ajibade Adisa, T. (2023). The Conceptualisation of Employee Voice in Permacrisis: A UK Perspective. In: T. A. Adisa, C. Mordi & E. Oruh (εδς.), *Employee Voice in the Global North: Insights from Europe, North America and Australia*. Cham: Springer Nature Switzerland, pp. 9-34.
- Papadakis N. & Dimari G. (2023). Transformations in Greek Migration Policy after 2015: Securitization Practices and Precarity of Refugees. *Migration, Mobility, and Dis-placement*, 6(1), 102-119.

- Papadakis, N. in cooperation with Drakaki, M., Papargyris, A., Dafermos, V., Basta, M., Theodorikakos, P., Pandis, P., Kyridis A. (2017a). "Painted from life...." A disengaged youth? Young people and NEETs in a devastated country. In *UCL- IoE/ Centre for Learning and Life Chances in Knowledge Economies and Societies (LLAKES) Research Papers Series*, no 59. London: UCL- IoE/ LLAKES Research Centre.
- Papadakis, N., Drakaki, M., Kyridis, A., Papargyris, (2017b). Between a frightening Present and a disjointed Future. Recession and social vulnerability in the case of Greek Neets: Socio-demographics, facets of the Crisis' Impact and the revival of the intergenerational transmission of poverty. *Advances in Social Sciences Research Journal [ASSRJ]*, 4(18): 8- 20.
- Papadakis N., Drakaki M., Saridaki S., Dafermos V. (2021). "The degree of despair". The disjointed labour market, the impact of the pandemic, the expansion of precarious work among youth and its effects on young people's life trajectories, life chances and political mentalities- public trust. The case of Greece. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities (EQPAM)*, 10 (2): 26-53.
- Papadakis N. & Drakaki M. (2025). Megatrends, the new European Strategy on Sustainable Development and the future role of Education, Employment and Reskilling in social sustainability. *Sustainable Development, Culture, Traditions (SDCT-Journal)*, Volume 6a/2025 (under publication)
- Papadakis N. & Tzagkarakis St. (2024). Evidence-based policy making towards Social Sustainability. In V Bevanda (ed.) ERAZ Selected Papers of the Proceedings of the 9th International Scientific Conference, titled: Knowledge Based Sustainable Development – ERAZ 2023 (organized by the Association of Economists and Managers of the Balkans). Belgrade: UdEcom Balkan, pp. 101-113.
- Papadakis N. & Tzagkarakis St. (2025). Welfare State, Social Policy and Social Sustainability, within the context of the PermaCrisis. *Frontiers in Political Science*, 6, 01-09.
- Phillips C. (2011). Institutional racism and ethnic inequalities: an expanded multilevel framework. *Journal of social policy*, 40 (01): 173-192.
- Pickett, K. & Wilkinson, R. (2019). *Το Κοινωνικό Αλφάδι*. Αθήνα: ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster Paperbacks.
- Παπαδάκης, Ν. (2007/8). Η νόσος του Ιανού. Πολυπολιτισμικότητα, αναγνώριση και ενσωμάτωση στην αρένα των σημασιών. *Κοινωνικό Κέντρο*, 1: 83-95.
- Παπαδάκης Ν. (2008), Σημειώσεις στις εκβολές μιας άρνησης (για το ιρλανδικό δημοψήφισμα). Καθημερινή-Ειδική Έκδοση "The Economist", τευχ. 54, Αύγουστος 2008: 94 & 96.
- Παπαδάκης Ν. (2016α). Δημόσιες Πολιτικές Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Για τις επιστημολογικές και μεθοδολογικές συνιστώσες του πεδίου και την ευρωπαϊκή κατάσταση των πραγμάτων. Στο Α-Ι. Δ. Μεταξάς (επιμ.), *Πολιτική Επιστήμη: Διακλαδική και Κριτική Προσέγγιση της Πολιτικής Πράξης* (Δεκάτομο Έργο). Τόμος ΙΧ: Πολιτική Μεθοδολογία. Αθήνα: Ι. Σιδέρης & Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, σσ. 287- 322.
- Παπαδάκης Ν. (2016β). *Η ανέκκλητη ειμαρμένη. Ευρωπαϊκή Πολιτική Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Κοινωνική Ενσωμάτωση και Απασχόληση: Η εικοσαετία των μετασχηματισμών (1995- 2015)*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Παπαδάκης Ν. (2016γ). "Against the Day? Και εγένετο Trump. Μέρος 3ο. Athens Voice, φ. της 24/11/2016. Διαθέσιμο στο: <https://www.athensvoice.gr/epikairota/politiki-oikonomia/330940/against-day-kai-egeneto-trump-meros-3o/>(Accessed: 15/10/2025).
- Παπαδάκης Ν. (2018). Το Κοινωνικό Κόστος της Κρίσης, Ανισότητες, Ανεργία- Επι-σφάλεια και Ευρωσκεπτικισμός στην Ευρώπη σήμερα. Σημειώσεις για την κατάσταση των πραγμάτων και τις προκλήσεις για τη δημόσια πολιτική σε Ευρώπη και Ελλάδα. *Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης*, 9, 5-24.
- Παπαδάκης Ν. (2023). Πολιτειακή Παιδεία, ιδιότητα του Πολίτη/ Πολιτειότητα και Κοινωνία. Στο Κ. Λάβδας, Ε. Μαράκη κ.ά. (επιμ.), *Πρακτικά του 9ου Επιστημονικού Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών (ΙΑΚΕ) με θέμα «Πολίτης, Εκπαίδευση και Πολιτική Συμμετοχή»*. Ηράκλειο: ΙΑΚΕ, том Α', ISBN: 978-618-5506-16-2, σσ. 480-486.
- Παπαδάκης Ν. (2024). «Ο αβέβαιος μετεωρισμός του μεταρρυθμιστικού εκκρεμούς στην Κοινωνία των Δεξιοτήτων». Βιβλιοπαρουσίαση του "Εκπαίδευση και διά βίου μάθηση στην «κοινωνία των δεξιοτήτων»

Εκπαιδευτικοί μηχανισμοί και καταμερισμός της εργασίας στη μετα-νεωτερικότητα: τάσεις και επαναπροσδιορισμοί”, του Νίκου Φωτόπουλου (Gutenberg & INE/ ΓΣΕΕ, 2023). *Academia*, 37: 121-131.

- Παπαδάκης Ν. (2024β). *Τέχνη και κατεξουσίαση: Συμβολή στην παραβολική αμφισβήτηση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Παπαδάκης Ν. (2025α), Το Μέλλον σε Χρόνο Ενεστότα: Σημειώσεις για το διεθνές πολιτικό και κοινωνικό συγκείμενο, στην εποχή της Permacrisis. NewsHub, 7/1/2025. Διαθέσιμο online στο: <https://www.newshub.gr/el/aporseis/to-mellon-se-chrono-enestota-simeioseis-gia-to-diethnes-politiko-kai-koiononiko-sygkeimeno-stin-epochi-tis-permacrisis>(Aceeased: 10/05/2025).
- Παπαδάκης Ν. (2025β). Η Δημοκρατία και η Ευρώπη σε δύσκολους καιρούς: Για την διεθνή κατάσταση των πραγμάτων, τα διακυβεύματα, τις απειλές, και τις προκλήσεις για το πλέγμα των δημόσιων πολιτικών. Προσκεκλημένη Ομιλία στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Αθήνα: ΕΣΔΔΑ, 14/2/2025.
- Παπαδάκης Ν. (2025γ). Η Δημοκρατία σε αβέβαιους καιρούς: Σημειώσεις για την διεθνή κατάσταση των πραγμάτων, τις απειλές, τις προκλήσεις και το μέλλον της Δημοκρατίας. Στο Κ. Λάβδας, Ε. Μαράκη κ.ά. (επιμ.-2024), Πρακτικά του 109ου Επιστημονικού Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών (ΙΑΚΕ) με θέμα «Κοινωνική και Εκπαιδευτική Προσαρμοστικότητα. Μετανάστευση, Ένταξη, Αειφορία και Ψηφιακές Τεχνολογίες». Ηράκλειο: ΙΑΚΕ (υπό δημοσίευση)
- Παπαδάκης Ν. (2025δ). Mega trends, μετασχηματισμοί στην αγορά εργασίας και σύγχρονες ανάγκες σε δεξιότητες: Σχέσεις και ανασχέσεις. Στο Μ. Σπυριδάκης, Χ. Καρακιουλάφη, Μ. Χριστοδούλου, Μ. Δρακάκη, (επιμ.), *Ήπιες δεξιότητες και μετασχηματισμοί της εργασίας*. Αθήνα: εκδ. Πεδίο, σσ. 102-121.
- Παπαδάκης Ν., Δρακάκη Μ., Σαριδάκη Σ. (2021). «Ο βαθμός Απελπισίας». *Αγορά Εργασίας, Επισφαλής Εργασία και Κοινωνική Ευπάθεια στη Νέα Γενιά στην Ελλάδα: Η κατάσταση των πραγμάτων (σε Ευρώπη και Ελλάδα), παράμετροι, τάσεις, μετασχηματισμοί, επιπτώσεις και προκλήσεις για τις πολιτικές απασχόλησης*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Παπαδάκης Ν., Δημάρη Γ., Κοσμάδακης Ν. (2023). Πολυπολιτισμικότητα, εθνο-πολιτισμική ετερότητα και μετανάστευση: θεωρητικές προκείμενες, εξελίξεις και προκλήσεις για τη σύγχρονη ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική. *HAPSc Policy Briefs*, 4(2): 105-121.
- Παπαδάκης Ν., Πετούση Β. Τζαγκαράκης Στ. (2023). Κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και αγορά εργασίας: η διεθνής εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας. Ερευνητική μονογραφία. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης- Ιδρυματικής Επιτροπή για την «Ανάδειξη του Ρόλου και της Σημασίας των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών».
- Παπαδάκης Ν. & Τζαγκαράκης Σ.-Ι. (2018). «Ανισότητα και προταγματική αναδιανομή» Βιβλιοπαρουσίαση του “The Spirit Level: why equality is better for everyone”, των Richard Wilkinson και Kate Pickett (London: Penguin Books, 2010). *Academia*, 11: 134-146.
- Πυργιωτάκης Ι. & Παπαδάκης Ν. (2015-2016). Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση και Πολιτική για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα: ιστορική εξέλιξη και σημειώσεις για τη σύγχρονη κατάσταση των πραγμάτων. *Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης*, 13-14: 35-78.
- Rawls, R., (2001), μτφ Φ. Βασιλογιάννης. *Θεωρία της Δικαιοσύνης*. Αθήνα: Πόλις.
- Sennett, R. (2006). *The culture of the new capitalism*. New Heaven. London: Yale University Press.
- Silva, J. M. (2013). *Coming Up Short: Working-class Adulthood in an Age of Uncertainty*. Oxford: Oxford University Press.
- Silva, J. M. (2014). Slight Expectations: Making Sense of the “Me Me Me” Generation. *Sociology Compass*, 8 (12): 1388–1397
- Standing, G. (2014). *The precariat: the new dangerous class*. London/UK, New York/N.Y.: Bloomsbury.
- Σπυριδάκης, Μ. (2018). *Homo Precarius. Εμπειρίες Ευαλωτότητας στην Κρίση*. Αθήνα: Πεδίο
- Σπυριδάκης Μ. (2021). Πρόλογος. Στο: Παπαδάκης Ν., Δρακάκη Μ., Σαριδάκη Σ., «Ο βαθμός Απελπισίας» *Αγορά Εργασίας, Επισφαλής Εργασία και Κοινωνική Ευπάθεια στη Νέα Γενιά στην Ελλάδα: Η κατάσταση των πραγμάτων (σε Ευρώπη και Ελλάδα), παράμετροι, τάσεις, μετασχηματισμοί, επιπτώσεις και προκλήσεις για τις πολιτικές απασχόλησης*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σσ. 13-19.
- Taylor Ch. (1997). Πολιτική της αναγνώρισης. Στο Α. Gutmann (επιμ.), *Πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Πόλις.

- The White House (2025), The Inaugural Address (by the President Donald J. Trump). January 20, 2025. Available at: <https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address>(Accessed: 11/05/2025).
- Τζαγκαράκης, Σ.- Ι. (2023). *Το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα: Κριτικές και συγκριτικές διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής στην permacrisis εποχή*. Αθήνα: εκδ. Τζιόλας.
- Τσάτσος Δ. (2002). *Αμφισβήτηση*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Τσιώλης, Γ. (2005). *Προς μια νέα ηθική της εργασίας: Μια Ποιοτική Διερεύνηση Φορέων Συμβουλευτικής για την Ένταξη στην Απασχόληση*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- Φωτόπουλος Ν. (2023). *Εκπαίδευση και διά βίου μάθηση στην «κοινωνία των δεξιοτήτων» Εκπαιδευτικοί μηχανισμοί και καταμερισμός της εργασίας στη μετα-νεωτερικότητα: τάσεις και επαναπροσδιορισμοί*. Αθήνα: Gutenberg & INE/ ΓΣΕΕ
- Ψυχοπαίδης, Κ. (1995), Πολιτική δημοσιότητα και η ιδέα ενός Πανεπιστημίου. *Σύγχρονα Θέματα*, 56: 49-54.
- Vergis E., Papadakis N., Taroudakis M. (2023). Labour market dynamics and socio-economic vulnerability: The Covid-19 impact and policy challenges in the Region of Crete, Greece. *Open Journal of Social Sciences*, 11 (6): 349-375.
- Zitner, A., Patterson S., Collins E. (2025). Trump Is Changing the World Order With Unprecedented Speed. *The Wall Street Journal*, issue February 8, 2025. Available at: <https://www.wsj.com/politics/policy/trump-is-unraveling-the-world-order-with-unprecedented-speed-c95e0777> (Accessed: 11/05/2025).
- Winfrey P. (2024). The Looming Debt Spiral. Analyzing the Erosion of U.S. Fiscal Space. *The Economy Policy Innovation Center*, issue March 2024. Available at: <https://epicforamerica.org/wp-content/uploads/2024/03/Fiscal-Space-March-2024.pdf> (Accessed: 12/05/2025).
- Waltzer M. (1999). μτφ. Κ. Μανδελάκη. *Περί ανεκτικότητας. Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*. Αθήνα: Καστανιώτη.